

POVJERENSTVO ODSJEKA ZA SOCIOLOGIJU ZA PROSUDBU ETIČNOSTI ISTRAŽIVANJA

Smjernice za popunjavanje Obrasca za prijavu istraživanja

OSNOVNE INFORMACIJE

Ove smjernice služe kao pomoć pri ispunjavanju Obrasca za prijavu istraživanja Povjerenstvu Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja (dalje: Obrazac).

Ispunjenu prijavu i sve potrebne priloge potrebno je poslati predsjednici/iku Povjerenstva na e-mail adresu: eticko-soc@ffzg.hr.

Potrebno je popuniti sve rubrike u Obrascu za prijavu istraživanja Povjerenstvu Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja.

Prijava se neće razmatrati ako sve rubrike nisu popunjene prema uputama iz ovih Smjernica.

Niže su uz pojedine rubrike iz Obrasca postavljena različita pitanja i navedene napomene kako bi prijavitelju/ici istraživanja pomogle u oblikovanju teksta i navođenju relevantnih informacija potrebnih za etičku prosudbu istraživanja.

Pri planiranju istraživanja molimo uračunajte vrijeme potrebno za prosudbu Prijave i dobivanje mišljenja Povjerenstva. Povjerenstvo procjenjuje prvu inačicu prijave u okviru deset radnih dana, što može biti praćeno drugim čitanjem nakon što prijavitelji nadopune ili isprave prvu inačicu. U slučaju zaprimanja većeg broja prijava (primjerice, za diplomske radove prije ljeta), procjena prijava može potrajati i do petnaest radnih dana.

Molimo da se sve preinake i dopune u revidiranim inačicama prijave i ostalih dokumenata unose pomoću opcije *track changes*.

METODE PREDLOŽENOG ISTRAŽIVANJA

a) Opisati metodu i tehniku provedbe istraživanja te način prikupljanja podataka	Kako će se prikupljati podaci – koja je metoda i tehnika istraživanja?
b) Ukratko opisati uzorak na kojemu se istraživanje planira provesti	Iz koje populacije se uzorkuju sudionici istraživanja? Koji je okvirni planirani (ili minimalni) broj sudionika istraživanja? Koje su sociodemografske ili druge za istraživanje relevantne karakteristike sudionika istraživanja?
c) Opisati način pristupa sudionicima¹ istraživanja	Kako će sudionici biti kontaktirani/regrutirani? Ako se potencijalne sudionike planira osobno kontaktirati, potrebno je navesti izvor

¹ U kvantitativnim istraživanjima uobičajeno je koristiti pojam *ispitanici*, a u kvalitativnim *sugovornici*, no moguće je korištenje i krovnog pojma *sudionici*, s obzirom na to da isti može označavati *sudionike* kvantitativnog

kontakta (npr. jesu li kontakti javno dostupni, ako nisu potrebno je opisati kanal putem kojeg istraživač planira prikupiti kontakte).

- *Prijavi je potrebno priložiti pozivno pismo ili slične odgovarajuće materijale.*

d) Opisati istraživačke instrumente koji će se koristiti u istraživanju

Pod istraživačkim instrumentima misli se na anketni upitnik, protokol strukturiranog ili polustrukturiranog intervjua, protokol za vođenje fokus grupe, obrazac za sudjelovanje s promatranjem itd.

Tko je autor korištenih instrumenata? Navesti koji su instrumenti preuzeti i odakle, a koji su konstruirani za potrebe provedbe istraživanja koje se prijavljuje.

- *Prijavi je potrebno priložiti mjerne instrumente.*

Dodatne napomene

U slučaju istraživanja na maloljetnicima do 14 godina, potrebno je priložiti obrazac kojim se planira tražiti odobrenje roditelja.

U slučaju istraživanja u školama, potrebno je priložiti obrazac kojim se planira tražiti odobrenje ravnatelja/ice.

Kada je riječ o istraživanjima u sklopu nekog projekta, navesti o kojem je projektu riječ.

U slučaju da Vaše istraživanje obuhvaća više dionica, npr. i kvantitativnu i kvalitativnu, zasebno se u svakoj rubrici prijave osvrnite na kvantitativnu, a zasebno kvalitativnu na dionicu.

Prijaviteljima se savjetuje upoznavanje s pravnim i drugim propisima relevantnim za temu istraživanja.

U slučaju istraživanja na maloljetnoj populaciji, prijaviteljima se savjetuje upoznavanje s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom².

i kvalitativnog istraživanja. Termin *kazivač* uobičajeno je koristiti u etnografskim istraživanjima. U sociološkim istraživanjima, pri korištenju metode polustrukturiranog intervjua, riječ je o *sugovornicima*, no ako se koristi nestrukturirani intervju u kojemu sudionici kazuju svoje priče o nekoj temi i u kojemu ne postoji usmjeravanje (strukturiranje) razgovora, onda se može koristiti termin *kazivač*.

² Internetska poveznica:

<https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/NEPID/Eti%C4%8Dki%20kodeks%20i%20stra%C5%BEivanja%20s%20djecom%20revidirana%20verzija%202020.pdf>

ZAŠTITA SUDIONIKA ISTRAŽIVANJA

Ako se u istraživanju koristi više od jedne istraživačke metode (npr. anketa i intervju), za svaku je metodu potrebno zasebno ispuniti sve četiri stavke (a-d).

a) Ukratko opisati način pribavljanja informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju

Sudionici istraživanja moraju biti obaviješteni o predmetu, svrsi i ciljevima istraživanja, načinu provedbe istraživanja, načinu na koji će se prikupljeni podaci koristiti, dobrovoljnosti sudjelovanja, načinu zaštite anonimnosti sudionika i povjerljivosti podataka, mogućim štetama i koristima vezanim uz sudjelovanje, kao i pravu da u svakom trenutku prekinu daljnje sudjelovanje u istraživanju ili da ne odgovore na pitanja na koje ne žele bez ikakvih sankcija.

Informacije potrebne za dobivanje informiranog pristanka za sudjelovanje u istraživanju također moraju sadržavati: naručitelja istraživanja (ako je primjenjivo), kontakt istraživača/ice, informaciju o procijenjenom vremenu potrebnom za sudjelovanje u istraživanje (npr. trajanje ispunjavanja anketnog upitnika, trajanje intervjua itd.), informaciju o eventualnom audio i/ili video snimanju i upit za odobrenje snimanja.

Ako se prikupljene podatke planira arhivirati i ponuditi na korištenje drugim znanstvenicima i stručnjacima (pod određenim uvjetima), tada sudionici moraju i o tome biti informirani.

Informacije potrebne za pribavljanje informiranog pristanka sudioniku istraživanja mogu biti izrečene usmeno ili uručene/poslane u pisanom obliku. Potvrda pribavljenog pristanka može biti usmena ili pisana. U Prijavi je potrebno navesti u kojem će obliku sudionici biti informirani te u kojem će obliku dati potvrdu informiranog pristanka.

U slučaju da se traži pisana potvrda informiranog pristanka, tj. potpis sudionika istraživanja, na obrazac koji se vraća istraživaču/ici, tada se preporuča korištenje dviju kopija obrasca od kojih jedna potpisana od strane sudionika ostaje istraživaču/ici, a druga sa svim informacijama o istraživanju ostaje kod sudionika. U tom slučaju nema anonimnosti sudionika za istraživača/icu, već kod opisa zaštite povjerljivosti podataka treba objasniti kako će se čuvati potpisane izjave i kako će se osigurati povjerljivost identificirajućih podataka.

Za diplomske i doktorske radove:

Potrebno je navesti ime i titulu mentora/ice te instituciju (Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ili Poslijediplomski doktorski studij sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu). Sugeriramo da se sudionicima navede i da će se podaci, osim za izradu diplomskog/doktorskog rada, koristiti i za objavu potencijalnih znanstvenih ili stručnih publikacija (članci i sl.). U protivnom, odobrenje Povjerenstva ne obuhvaća objavu radova.

b) Opisati način zaštite anonimnosti sudionika³

Je li identitet sudionika istraživanja poznat istraživaču / provoditelju istraživanja?

Bilježe li se pri prikupljanju podataka podaci koji identificiraju sudionika/icu? Ako da, koji?

Ako istraživanje ne zahtijeva anonimizaciju sudionika istraživanja (npr. sa stručnjacima, javnim osobama i kod neosjetljivih tema često je tome slučaj), to treba obrazložiti i u Obrascu za prijavu istraživanja i sudionicima istraživanja u tekstu koji služi za pribavljanje informiranog pristanka.

Ako istraživanje zahtijeva anonimizaciju sudionika/ica istraživanja, opisati na koji način će se to učiniti. To je osobito važno u slučajevima kada je predviđena naknadna kontrola rada anketara ili, primjerice, pri transkripciji intervjua.

U slučaju online anketiranja, prikuplja li sustav IP adrese?

Hoće li u istraživačkom izvještaju/tekstu rada biti otkriveni bilo koji identificirajući podaci o sudionicima istraživanja? Ako da, koji?

U slučaju kvalitativnih metoda u kojima će se vršiti transkripcija audio ili video snimaka, hoće li transkripti biti anonimizirani? Na koji će se način u transkriptima i citatima u radu bilježiti eventualno spomenuta osobna imena (osoba, gradova, organizacija i sl.) i ostale potencijalno identificirajuće informacije koje su etički osjetljive naravi? Preporuča se anonimizacija transkripata, odnosno u slučaju da sugovornik tijekom razgovora spomene svoje ili tuđe osobno ime (to se odnosi i na organizacije i na osobe) ili druge identificirajuće ili iz raznih razloga osjetljive podatke (uključujući npr. opise rijetkih situacija ili anegdota), oni se kod anonimiziranih transkripata ne transkribiraju, već se mogu zamijeniti pseudonimima ili izostaviti iz transkripcije i prikaza citata.

Ako će se u radu prikazivati citati (primjerice iz transkripata), objasniti na koji način će se u radu navoditi identitet sudionika istraživanja (npr. šiframa, pseudonimima).

U slučaju kvantitativnih metoda, pri izvještavanju i arhiviranju podataka posebnu je pozornost potrebno posvetiti izbjegavanju prikazivanja kombinacija varijabli iz kojih je moguće identificirati pojedine ispitanike. Primjerice, ponekad je potrebno okrupniti kategorije koje u kombinacijama mogu ukazati na identitet sudionika, kao što su rodno mjesto, dob, studijska grupa i sl.

³ Sudionici nisu anonimni ako ih istraživač direktno kontaktira, ali identificirajući podaci mogu i u pravilu trebaju biti anonimizirani.

c) Opisati način zaštite povjerljivosti podataka

Kojim se procedurama štiti povjerljivost podataka? Uključuje li to npr. naputke anketarima, prostor diskrecije, samoispunjavanje, ispitanici sami kuvertiraju ispunjeni anketni upitnik, provedbu intervjua bez prisustva trećih osoba u slučajevima kada je to etički nužno i sl.?

Kod intervjua potrebno je navesti tko će ih provoditi i tko će ih transkribirati.

Ako su u provedbu istraživanja uključene osobe koje u Obrascu nisu navedene kao nositelji autorstva (npr. anketari, intervjueri, prevoditelji i sl.), tada je voditelj projekta dužan osigurati primjenu svih procedura zaštite povjerljivosti, na koje se i sam obvezao, na sve provoditelje istraživanja. Takve je slučajeve potrebno obrazložiti u Obrascu.

d) Opisati način čuvanja podataka

Gdje, kako i koliko dugo se namjeravaju čuvati originalni podaci? Hoće li, kad i na koji način biti uništeni?

Uobičajena je praksa da se podaci o identitetu sudionika/ica, ukoliko su prikupljeni, čuvaju odvojeno od podataka koji se analiziraju (npr. transkripti), na sigurnom mjestu.

Tko će imati pristup podacima? U slučaju diplomskog/doktorskog rada pristup mora imati i mentor/ica.

Hoće li podaci biti dostupni i drugim zainteresiranim stručnjacima i znanstvenicima? Ako da, objasniti u kojem obliku (npr. originalnom, pročišćeni od svih potencijalno identificirajućih informacija ili sl.) te na koji način (npr. na zahtjev, putem javno dostupnih baza podataka i sl.). Sudionici istraživanja o tome moraju prethodno biti informirani i dati svoj pristanak.

Za svaki tip podataka potrebno je zasebno obrazloženje (npr. papirnati anketni upitnici i elektronička baza podataka; audio snimke intervjua i transkripti intervjua u elektroničkom obliku i sl.).

OSTALE STAVKE OBRASCA

Ostvaruje li se istraživanjem izravna korist za sudionike?

Ako da, ukratko opisati. Izravna korist odnosi se na plaćanje ili drugi oblik naknade za sudjelovanje u istraživanju.

Ako ne, samo navesti: Ne.

Uključuje li istraživanje potencijalnu štetu/rizik za sudionike?

Ako da, ukratko opisati i obrazložiti kojim će postupcima istraživač/ica taj rizik svesti na minimum, tj. osigurati dobrobit i sigurnost sudionika istraživanja.

Misli se na štetu ili rizik istraživačkog postupka koji je veći od minimalnog, tj. onog kojem su sudionici izloženi u obavljanju svakodnevnih aktivnosti.

Financiranje istraživanja

Postoji li izvor financiranja bilo koje dionice istraživanja? Ako da, koji? Kakav je odnos izvora financiranja prema temi istraživanja, istraživaču i populaciji koju se istražuje?

Nositelji autorstva

Ovdje valja navesti sve osobe koje su autori istraživanja. U pravilu, autorstvo proizlazi iz sudjelovanja u konceptualizaciji, operacionalizaciji, izradi mjernih instrumenata, analizi i interpretaciji nalaza istraživanja te pisanja rada, odnosno sudjelovanja u dijelu navedenih aktivnosti.

U slučaju diplomskih radova, mentor/ica u pravilu nije nositelj/ica autorstva istraživanja⁴, osim ako je predloženo istraživanje dio većeg projekta u kojemu je mentor/ica ujedno i autor/ica korištenih instrumenata, koncepata i sl. Takve je slučajeve potrebno obrazložiti.

DODATNE NAPOMENE ZA STUDENTE/ICE POSLIJEDIPLOMSKOG STUDIJA SOCIOLOGIJE

Prijave u svrhu izrade doktorske disertacije

Studenti/ce Poslijediplomskog studija sociologije dužni/e su ishoditi mišljenje Povjerenstva Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti **vlastitog** istraživanja koje se provodi na ljudima. Mišljenje Povjerenstva (broj i datum mišljenja) navodi se u Dr.Sc.-01 obrascu (Prijava teme doktorskog rada) i u Dr.Sc.-02 obrascu (Ocjena teme doktorskog rada).

Za izradu doktorskih disertacija koje proizlaze iz znanstveno-istraživačkih projekata čije je materijale, metodologiju i plan istraživanja evaluiralo etičko povjerenstvo druge sveučilišne ili znanstvene institucije u zemlji ili inozemstvu, potrebno je podnijeti

⁴ Što ne sprečava kasniju eventualnu objavu radova proizišlih na temelju rezultata istraživanja u koautorstvu s mentorom/icom.

cjelovitu prijavu (Obrazac za prijavu istraživanja i pripadajući prilozi) Povjerenstvu Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja u sljedeća dva slučaja:

- 1) Uvode se nove istraživačke dionice i/ili metode koje nisu bile obuhvaćene prvotnom evaluacijom etičkog povjerenstva druge institucije.
- 2) Mijenjaju se istraživačke dionice i/ili metode koje su bile obuhvaćene prvotnom evaluacijom etičkog povjerenstva s druge institucije.

Ako se istraživanje izvodi sukladno predviđenom projektnom planu, odnosno u realizaciji su istraživačke dionice koje su bile obuhvaćene prvotnom evaluacijom etičkog povjerenstva s druge institucije te nije bilo nakladnih promjena i/ili dorada, **nije** potrebno ispunjavati Obrazac za prijavu istraživanja. Povjerenstvo Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja će izdati mišljenje na temelju već postojećeg dokumenta (potvrda/odluka/mišljenje) etičkog povjerenstva s druge institucije.⁵

Ako se u doktorskoj disertaciji samo koriste već prikupljeni podaci s određenog istraživačkog projekta, također **nije** potrebno ispunjavati Obrazac za prijavu istraživanja. Povjerenstvo Odsjeka za sociologiju za prosudbu etičnosti istraživanja će izdati mišljenje na temelju već postojećeg dokumenta (potvrda/odluka/mišljenje) etičkog povjerenstva s druge institucije.

⁵ Osim potvrde/odluke/mišljenja etičkog povjerenstva s druge institucije, potrebno je priložiti dio projektne prijave koja se odnosi na plan i metodologiju istraživanja, odnosno dio projektne prijave temeljem koje su evaluirani etički aspekti istraživanja.

ISTRAŽIVAČKI DIPLOMSKI RADOVI KOJE POVJERENSTVO NE OBRADUJE

Ako istraživanje za diplomski rad **ne uključuje osjetljive teme** (nasilje, seksualnost, korupcija, itd.) ili se **ne provodi na marginalnim ili ranjivim skupinama te na maloljetnicima**, nije potrebna obrada Povjerenstva, odnosno etičke aspekte istraživanja (planirane istraživačke procedure i istraživačke materijale) procjenjuje sam mentor/ica. Drugim riječima, studenti nisu dužni ispuniti uobičajeni prijavni obrazac te prijaviti istraživanje Povjerenstvu.

U slučaju potencijalnih dvojbi glede osjetljivosti teme ili ciljane populacije, mentor/ica se može konzultirati s Povjerenstvom.

Preporuča se da mentori konzultiraju **popis za provjeru etičkih aspekata istraživanja** (*checklist*) koji se nalazi na internetskoj stranici Odsjeka.

Mentori/ice mogu svojim studentima/icama predložiti korištenje predloška za pozivno pismo sudionicima i predloška teksta za dobivanje informiranog pristanaka. Oba se predloška nalaze na internetskoj stranici Odsjeka.

Upute za mentore/ice

1. Popis za provjeru etičkih aspekata istraživanja konzultira se:
 - Nakon što su definirani metodološki aspekti istraživanja, što uključuje i izradu popratnih istraživačkih materijala (pozivno pismo, tekst za objavu poziva na društvenim mrežama, tekst informiranog pristanka, upitnik, protokol intervjua, itd.).
 - Prije početka istraživanja, odnosno prije regrutacije sudionika i prikupljanja podataka.
2. Popis za provjeru etičkih aspekata istraživanja provjerava mentor/ica u komunikaciji sa studentom/icom.
3. U diplomskom radu se umjesto broj odluke i datuma izdavanja mišljenja od strane Povjerenstva navodi sljedeća formulacija:

Mišljenje je mentora/ice da su planirane istraživačke procedure i materijali studentskog istraživanja u skladu s važećim etičkim standardima.
